

ALİ AKYILDIZ

SÜPHE

Hayri Bey'in Vefatı
İntihar mı Cinayet mi?

ÖNSÖZ

*“Yârâb niçin bu arsada her şahs-ı ârifin
Mikdar-ı fazlına göre derdi olur füzûn”*

Ziya Paşa¹

Bu küçük eserin de her üretilen şey gibi bir tarihi ve hikâyesi vardır. *Mabeyn-i Hümayun* kitabını yazarken incelediğimiz konulardan biri de sarayın en önemli birimlerinden olan ve sadaka ve ihsan kültürünün bir yansıması olarak padişahın fakir ve muhtaçlar ile kullarına yaptığı yardımlar veya dağıttığı para, ihsan ve sadakalarla ilgilenen Ceyb-i Hümayun Hazinesi’ydi. Bu konuyla ilgili belgeler incelenirken Hayri Bey isimli bir Ceyb-i Hümayun kâtibinin şüpheli bir biçimde yaralanarak vefat ettiğine dair birkaç belge görüldüyse de üzerinde çalışılan kitapla ilgili bir dikkat dağınıklığı yaşanmaması amacıyla bu konunun ayrıntılarıyla ilgilenme işi daha sonraya bırakıldı.

Mabeyn kitabının tamamlanmasından sonra bu konunun üzerindeki çalışmalar derinleştirilip arşivde bu olayla ilgili daha fazla veri olmadığının ortaya çıkması üzerine önce bu ilginç olayın bir bildiri konusu yapılması düşünüldü; zira, eğer gözümüzden kaçan başka veriler yoksa, Osmanlı arşivinde konuyla ilgili olarak biri

---

1 Ziya Paşa, “Terci-i Bend”, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1865-1876, haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1993, II, 28.

olayın başlangıcına, biri mahkemenin neticesinin saraya bildirilmesine ve sonuncusu da kitabın asıl konusunu oluşturan Hayri Bey'in ölümünden altı yıl sonra eşiyile kızına maaş bağlanmasına dair sadece üç belgeye ulaşılabildi. Dolayısıyla olayın başlangıcıyla sonucuna dair muhtasar da olsa bazı bilgilerin bulunması, böyle bir konunun küçük bir tebliğ konusu yapılabileceği hususundaki düşüncemizin temel dayanağını oluşturur.

Bu yaklaşımla konunun önce 23-24 Mayıs 2023'te dokuzuncusu düzenlenen *Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*'na bir tebliğ olarak sunulması tasarlandıysa da mahkemenin sonucunu bildiren belgede geçen 500-600 kişilik kalabalık bir grubun mahkemeyi dinlemeye gelmiş olduğu bilgisi dikkatimizi çekti; o dönemde böyle bir kalabalığın sıradan bir cinayet veya intihar davasının görüldüğü bir mahkeme salonunda toplanabilmesi için bu konunun bir şekilde kamuoyuna mal olmuş olması gerektiği düşüncesinden hareketle araştırmanın ağırlık merkezi, kamuoyu oluşturmanın o dönemdeki en önemli aracı olan basına ve gazetelere kaydırıldı. Mevcut gazete serileri incelendiğinde ölüm olayının daha ilk günden itibaren basında yer aldığı ve mahkemenin sonuçlanmasına kadar neredeyse kamuoyunun gündeminden hemen hiç düşmemiş olduğu görüldü.

Hem bu gazete haberleriyle zenginleşen senaryo hem de basının mahkemeyi günü gününe takip ederek sorgu ve şahitlerin ifadeleriyle ilgili alabildikleri notları bazen ayrıntılı ve bazen de özetleyerek sayfalarına taşıması ve sorunla ilgili bazı önemli belgeleri yayımlaması, konunun tebliğ sınırlarını aşarak bir kitaba dönüşmesine zemin hazırladı. Böylece bir yönüyle nizamiye mahkemelerinde konuların ele alınış tarzını gösteren ayrıntılı ve ilginç bir dava örneği ve diğer yönüyle de hayata olumsuz ve sıkıntılı şartlarda başladığı anlaşılan ve dar çevresi dışında neredeyse yaşadığı dahi bilinmeyen küçük bir memurun şüpheli ölümünü ele alan bir mikro tarih çalışması ortaya çıkmış oldu.

İstanbul'da Fransızca ve Türkçe yayın yapan basın konuya gayet yakın bir ilgi gösterdiği halde Avrupa basını için aynı şeyi söyle-

mek mümkün değildir. İletişim imkânlarının arttığı ve dünyanın giderek küçüldüğü böyle bir dönemde İstanbul'da meydana gelen ve kamuoyunda tartışılan pek çok hadiseyi bazen yerel gazetelerden yaptıkları iktibaslardan, çoğu kere İstanbul'daki muhabirlerinden ve zaman zaman da misyonerler ve sair istihbarat kaynaklarından aldıkları haberleri sayfalarına taşıyan Avrupa matbuatı, ilginç bir biçimde iç kamuoyununun hayli ilgi gösterdiği bu olayı âdetâ görmezden gelir. Nitekim yaptığımız araştırmalar neticesinde Avrupa'da İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak yayımlanan gazetelerde bu konuyla ilgili en ufak bir habere dahi tesadüf edilemediğinin belirtilmesi gerekir.

Bu kitapçıkta olayın gelişim süreçleri mevcut verilerin ışığında ve kronolojik bir sırayla incelenip resmî olarak mahkemenin kararı açıklandıktan sonra, dosyadaki ilk tahkikat verileri, resmî bulgular ve otopsi raporu ile tanık ve sanıkların ifadeleri arasında ortaya çıkan çelişki ve tenakuzlara, mahkeme başkanının tanık ve sanıklara sormadığı sorulara ve üzerine gitmediği konulara, özellikle daha sonra göz altına alınan sanıkların olayın başından itibaren sürekli ifade ve strateji değiştirerek ve delilleri karartarak yaptıkları tutarsız davranış ve ifadelere dikkat çekilecek ve mahkemenin, Darüşşafaka mezunu, yetim, kimsesiz ve sahipsiz bir insanın şüpheli bir biçimde ölümü olayının üzerine âdetâ kapatacak bir biçimde almış olduğu idare-i maslahatçı kararı tartışmaya açılacak; ayrıca, okuyucunun bu konuyla ilgili kararını kendisinin oluşturup olgunlaştırabilmesi amacıyla eserde kullanılan belgelerle mahkeme tutanaklarının tamamına yakınının metinlerine eklerde yer verilecektir.

Mahkemenin Ceyb-i Hümayun Kâtibi Hayri Bey'in şüpheli ölümüyle ilgili kararını üzerine bina ettiği piyasaya yapmış olduğu borçların miktarını gösteren ve metinde kuruş veya Osmanlı lirası cinsinden verilmiş olan para birimlerinin günümüz okuyucusu açısından bir anlam ifade edebilmesi için 1998 yılı itibariyle ABD doları cinsinden güncel karşılıklarına işaret edildi; daha önceki bazı eserlerimizde yapıldığı gibi, bu iş için de değerli iktisat tarihçisi

dostumuz Şevket Pamuk'un hazırlamış olduğu *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998* (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000) başlıklı kitapta verdiği yıllık fiyat listeleri kullanıldı. Bununla birlikte ABD doları cinsinden verilen bu karşılıklarla, para birimlerinin kesin bir değerini ifade etmekten ziyade, günümüz okuyucusunun zihninde güncel ve fakat genel bir anlam oluşturulmasının amaçlandığının belirtilmesi uygun olur. Öte yandan metnin bazı yerlerinde aynı parasal tutarın, örneğin 13 liranın karşılığının bir yerde 689 \$ ve başka bir yerde ise 767 \$ olarak verilmesinin bir yanlışlık eseri olmadığı ve bu farklılığın borcun verilmiş olduğu tarih ile ödendiği tarih arasındaki dolar kuru farkından kaynaklandığı hususunun belirtilmesi gerekir.

Yöntemle ilgili olarak dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus da özellikle ek olarak verilen metinlerin üzerinde yapılan düzeltme veya ilavelerin [ ] köşeli parantezle gösterilmiş olduğudur. Ayrıca, *efendi* ve *bey* unvanlarının kullanımı konusunda Osmanlı belgelerinin pek tutarlı olmadığı ve aynı şahıs bazı belgelerde *bey* bazılarında ise *efendi* olarak nitelendirildiği görülür. Nitekim ekte metinleri verilen belge ve gazete haberlerinde de görüleceği gibi Hayri Bey'in isminden sonra bazen bey ve bazen de efendi unvanları kullanılır. Dolayısıyla metinde aynı kişi için görülebilecek olan bu tür farklı nitelendirme ve kullanımların özensizlikten değil, verilerin söz konusu mahiyetinden kaynaklandığını belirtmek gerekir.

Bu kitap geçen yıl kaybettiğimiz değerli öğrencim, sevgili Ömer Bilgehan Aydın'a ithaf edildi. Bir hocanın daha hayatı idrak etme çağında ve hayatının henüz baharında iken kaybettiği bir öğrencisine kitap ithaf etmesinin zorluğu ve dayanılmaz ağırlığı tahmin edilebilir. Küçük yaşta yakalandığı amansız hastalığına rağmen inanılmaz derecede hayata bağlı olduğu için kısacık ömrüne üniversite mezuniyeti, yüksek lisans öğrenciliği ve burada sayamayacağımız başka bazı başarıları sığdırdı; derslerimde aldığı ödevlerinin tamamını Osmanlı hukuk sistemi üzerine hazırlayan Ömer Bilgehan'a ithaf edilen bu kitabın konu itibarıyla Osmanlı adalet mekanizmasıyla

ilgili olması, hoş bir tevafuk olsa da benim için tahammülfersa olmuştur. Bu vesile ile kendisine Allah'tan rahmet diliyorum, mekânı cennet olsun.

Her zaman olduğu gibi, bu eserde de bazı dost ve meslektaşlardan yardım alındı. Kadim ve yardımsever dostum Sinan Kunalp, bir sohbetimiz esnasında bu küçük kitap projesi üzerinde konuşurken bizim koleksiyonlarına ulaşamadığımız *Stamboul* gazetesinden kendisinin temin ettiği verileri her zaman yaptığı gibi cömertçe bizimle paylaşmaktan çekinmedi. Öğrencim ve meslektaşım Ömer Faruk Can, Fransızca gazeteleri ve değerli kardeşim ve meslektaşım Abdullah Güllüoğlu da Almanca basını konuyla ilgili olarak taradı. Yardım ve zahmetleri için kendilerine teşekkür ediyorum.

Hızlı ve yoğun çalışma tempomun şahidi ve mağduru olan ailemin desteğinin paha biçilemez olduğunu özellikle belirtmem gerekir. Teşekkürlerin büyüğü eşim Semra, kızlarım Zeynep Aybike ile Melis Eylem, oğullarım Amil Alper ile Yılmaz ve çok şükür giderek büyüyen ailemin en taze üyeleri Kerem ile Kuzey'e...

Ekim 2023, Maltepe

Ali Akyıldız

BİRİNCİ BÖLÜM

OLAY: HAYRİ BEY'İN
ŞÜPHELİ ÖLÜMÜ

*“Mâr-ı zemine lokma olur mürğ-i tiz-per
Mürğ-i bevâya tu’me olur mâbi-yi bibâr”*

Ziya Paşa¹

Bu kitapta sarayda Sultan II. Abdülhamid’in hemen yanı başında, Ceyb-i Hümayun kitabesinde görev yapan Hayri Bey isimli bir kâtibin şüpheli bir biçimde yaralanarak vefatı sonucunda etraflı ve usule uygun bir inceleme ve soruşturma yapılmaksızın apar topar defnedilmesi, vehimli padişahın duruma el koyarak bir gün sonra büyük bir heyetin huzurunda mezarının açtırılıp na’şına otopsi yapılması, ardından gerçekleştirilen polis soruşturmaları ve teknik bulguların ilk sonuçlarıyla polis müfettişleri ile zaptiye nazırının bu bulgu ve verileri değerlendirip saraya iletmesi ve dosya tekemmül ettikten sonra da sanıkların yargılanması süreçleri incelenecek ve konuyla ilgili olarak dosyada mevcut veriler bağlamında kendi bakış açımız ortaya konularak bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu kitabın konusunu oluşturan ve olumsuz koşullarda başladığı kısacık hayat hikâyesini aynı şekilde talihsiz bir biçimde sürdürdüğü görülen Hayri Bey, Osmanlı saltanatının halkla, fakirlerle veya padişah adına ülkeyi idare eden yönetici kesimle kurmuş olduğu geleneksel ve vazgeçilmez bağın, yani *ihşan kültürünün* modern

1 Ziya Paşa, “Terci-i Bend”, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, 1865-1876*, II, 26.

dönem sarayındaki en önemli birimi olan Ceyb-i Hümayun Hazinesi'nde görevli bir kâtip olduğu için öncelikle bu birim hakkında biraz bilgi verilmesi ve böylece bu kitabın konusunu oluşturan hikâyeye bir zemin hazırlanması yararlı olabilir. İncelenen bu tuhaf ve gizemli olayı daha da ilginç hale getiren ise sarayın ve mabeynin kamuoyundaki imajına çok önem veren bir insan olarak öne çıkan Sultan II. Abdülhamid döneminde meydana gelmiş olmasıydı.

Ceyb-i Hümayun Kıtabeti

Padişahın günlük olağan kişisel harcamalarıyla ilgilenen bir birim olan Ceyb-i Hümayun Hazinesi, hanedana ait mülklerden (*emlak-i hümayun*) gelen hasılatla diğer bazı kalemlerden padişaha tahsis edilmiş olan gelirlerden *surre* genel başlığı altında her yıl Mekke ve Medine halkına gönderilen para ve hediyeleri, haremde yaşayanların maaşlarını, hanedan üyelerine verilen ihsanları, gerek saraydaki ve gerekse saray dışındaki görevlilerle fakir ve muhtaçlara padişah adına verilen para, hediye, ihsan, bahşiş ve sadakaları dağıtırdı. Önceleri padişahın özel yazışmalarıyla ilgilenen bir görevli olan sır kâtibinin nezareti altında iken daha sonraları başmabeyinciye (*serkurena*) bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Ceyb-i Hümayun Hazinesi, II. Mahmud'un 28 Şubat 1838 tarihinde Maliye Nezareti'ni kurarak devletin bütün gelir ve giderlerinin tek elden yürütülmesi yönünde aldığı karar kapsamının da kısmen dışında bırakılır.²

Bu hazine, idaresinden ve harcamalarından sorumlu olan başmabeyincinin onayı üzerine satın alımları yapar, esvap odası, kiler-i âmire ve sair padişahın özel hizmetinde bulunan ve *mabeyn gedikâtı* adı verilen görevli ve birimlerin harcamalarını idare eder, mabeyn gediklerinin başındaki *bendeğânın* rutin harcamalar için belirlediği ihtiyaç ve satın alımları başmabeyincinin onayı üzerine yapar, padişahın satın alınmasını istediği şeyleri ise doğrudan satın

2 Ali Akyıldız, *Mabeyn-i Hümayun, Osmanlı Saray Teşkilatının Modernleşmesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2024, s. 285-86.

alardı. Başmabeyinci değişikliklerinde selef halef arasında hazinenin mevcudu ve harcamalarıyla ilgili hesap ve kayıtların inceden inceye devir ve teslimi yapılır, bu birimde her şey paraya müteallik ve dolayısıyla potansiyel olarak suiistimale açık olduğu için zaman zaman burada yolsuzluk yapıldığı iddiaları gündeme gelirdi.

Hazinenin faaliyet ve görev alanı, fakirlere verilen maaş, yardım ve sadakalardan, resmî veya gayriresmî bir tören için dışarı çıktığı zaman padişah adına dağıtılan paralara, hanedan çocukları için ülke içinden veya dışından satın alınan oyuncaklara, cami, tekke ve sair yerlere yapılan yardımlara ve padişaha kulluklarını temin için bürokratlara, toplumun farklı kesimlerine veya yabancılara verilen nişan ve madyaların muhafazasına kadar uzanırdı. Bu birimin başında bulunup padişahın göstereceği yerlere para harcayan veya gerektiğinde padişahın nakit ihtiyacını karşılayan Ceyb-i Hümayun kâtibinin maiyetinde kâtipler bulunur ve hazinenin gördüğü bütün bu hizmet ve muameleler bu memurlar aracılığıyla yürütülürdü.³ Kitapta incelenen müessif olayın baş aktörü olan Hayri Bey, işte Sultan II. Abdülhamid'in çok yakınında bulunan ve bu kadar önemli bir birimde görev yapan kâtiplerden biriydi.

Olaydaki Önemli Kişiler: Hayri Bey ve Ailesi

Sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu kitaba ve davaya konu olan kişi ve tarafların tanınması ve meselenin sınırlarının anlaşılır bir biçimde çizilmesi gerekir. Burada ele alınan olayın baş aktörü, Ceyb-i Hümayun'da kâtip olarak görev yapan Hayri Bey'dir. Mahkemedeki sorgu safhasında ablasının verdiği ifadelerden babasının adının Ahmed olduğunu öğreniyoruz. Kendisi, öksüz ve yetim Müslüman çocukların eğitim göreceği bir okul olarak tasarlanıp Sultan Abdülaziz döneminde 1873 yılında eğitime başlayan⁴ Darüşşafaka

3 A. Akyıldız, *Mabeyn-i Hümayun*, s. 287 vd.

4 Eğitim süresi 8 yıl olarak belirlenen okulun son 2 senesi yüksek okul programına göre hazırlandığı için Hayri Bey'in eğitim gördüğü dönemde okulu tamamlayanlar

Mektebi mezunu olup şüpheli ölüm olayının vuku bulduğu 18 Şubat 1892 tarihinde 25 yaşında genç bir insandı.

Olayla ilgili belgelerde, soruşturma safhasında ve mahkeme tutanaklarında annesinin bahsi hiç geçmediğine göre ya o da şüpheli ölüm olayının vuku bulduğu sırada vefat etmiş veya babasının ölümünün ardından bir başkasıyla evlenmiş olabilir. Olumsuz koşullarda başlayan hayatının sonraki dönemleri de kendisine yâr olmayan Hayri Bey, devletin sahip çıkmasıyla çok az sayıda akrasının ulaşabildiği iyi bir eğitimden geçerek önemli bir memuriyet elde eder, 24 yaşına kadar yaptığı maddî birikimlerin üzerine bir miktar borçlanarak evlenir ve içgüveysi olarak kayınpederi Sadık Ağa'nın Koska'da Mimar Kemaleddin mahallesindeki evine sığınmak durumunda kalır. Bununla birlikte ölümünden yaklaşık bir yıl önce gerçekleşen bu evliliğin kendisine mutluluk getirmediği söylenebilir; zira, Hayri Bey ile kayınpederinin akşamları içerek sarhoş olduğu evlerinden genelde kavga, gürültü ve tartışma eksik olmaz, hatta bazen kavga ve tartışmanın sıcaklığıyla üzerinde ev kıyafetleri olduğu halde sokağa fırlayan Hayri Bey, kızgınlıkla bir daha eve gelmeyeceğini haykırırsa da her seferinde yeniden geri dönerdi.

Olayın ikinci kahramanı olan ve çocuk yaşta evlendirildiği için muhtemelen hayatı da evliliği gibi bir oyun zanneden eşi Huriye Hanım, olayın gerçekleştiği dönemde 15 yaşında ve 5-6 aylık hamile olup 13 veya 14 yaşındayken Hayri Bey'le evlendirilir; ikilinin aralarının iyi olmadığı ve evden dışarıya sürekli kavga sesi, gürültü ve patırtının yükseldiği iddiaları olaydan sonra komşuları tarafından gündeme getirilir. Huriye Hanım, gerek ölüm olayının ardından sorgu esnasında sergilediği soğukkanlı tavırları, gerekse şüpheli ölümün akabinde en büyük suç delili olan bıçağı kuyuya atması, delilleri karartarak ve tamamen kurgusal ve farklı bir senaryoyu dile getirerek polis müfettişlerini yanlış yönlendirmesi ve polislerin

---

yüksek okul mezunu olarak kabul edilirdi. Okul hakkında geniş bilgi için bkz. Halis Ayhan, Hakkı Maviş, "Dârüşşafaka", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 7-9.

olayda kullanılan bıçağı bulması üzerine birdenbire cinayetin en önemli şüphelilerinden biri haline gelir.

Olayın diğer önemli figürleri ise hadisenin gerçekleştiği evin sahibi ve bugünkü İstanbul Üniversitesi kampüsü içerisinde yer alan Beyazıt Yangın Kulesi'nin bekçisi olan ve o sırada 58 yaşında bulunan kayınpeder Sadık Ağa ile 40 yaşındaki kayınvalide Fatma Hanım'dı. Ölümünden sonra şahitlerin sorgu ve ifadelerinden her ikisiyle de iyi anlaşmadığı sonucu çıkan Hayri Bey, zaman zaman Sadık Ağa ve kayınvalidesiyle kavga ederdi. İşte bu kitapta ele alınacak olan cinayet veya şüpheli ölüm olayı, içinde kavga ve tartışmaların hiç eksik olmadığı ve söz konusu dört yetişkinle Sadık Ağa'nın üç küçük kız çocuğunun paylaştığı böyle bir ev ve aile ortamında vuku bulur.

Kaynaklara yansıdığı kadarıyla Hayri Bey'in hayatta olduğu bilinen tek akrabası ablası Binnaz Hanım'dı. O sırada 35 yaşında olan Binnaz Hanım, Uzunçarşı'da esnaflık yapan 45 yaşındaki Hüseyin Ağa ile evli olup Kocamustafapaşa'da ikamet etmekteydi. Esasında Binnaz Hanım'ın yapmış olduğu bu evlilik incelenen konu açısından önemlidir; zira, Sadık Ağa'nın eşi ve Hayri Bey'in kayınvalidesi olan Fatma Hanım, Binnaz Hanım'ın eşi Hüseyin Ağa'nın kız kardeşiydi. Fatma Hanım, muhtemelen en büyük kızı olan Huriye'yi ağabeyi Hüseyin Ağa'nın kayınbiraderi olup aileler arasındaki bu yakınlık münasebetiyle tanımış olduğu Hayri Bey'le evlendirmişti. Hayri Bey, bu durumda Sadık Ağa'nın kayınbiraderinin kayınbiraderiydi. Bu karşılıklı ve iç içe geçmiş ailevi ilişkilerin aşağıda ayrıntıları verilecek olan olay sonrasında ve soruşturma aşamasında ortaya çıkan ifadelerin mahiyetlerini de etkileme potansiyelinin olduğu hususunun akılda tutulması gerekir.

Olay

Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden 25 yaşındaki Hayri Bey, 18 Şubat 1892 Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece Koska'da Mimar

Kemaleddin mahallesi Dolap sokağında⁵ bulunan ve içgüveysi olarak yaşadığı anlaşılan kayınpederi Sadık Ağa'nın evinde bir şekilde yaralandıktan sonra vefat ederek ertesi günü Silivrikapı mezarlığında toprağa verilir. Bununla birlikte mahiyeti ve içeriği belli olmamakla beraber daha sonra düzenlenen otopsi (*feth-i meyyit*) raporunda geçen "raport-ı evvel" ibaresinden vurulma olayından sonra mevzuat gereği bir hekim raporunun düzenlenmiş olduğu anlaşılıyorsa da yapılan araştırmalar neticesinde bu rapora ulaşılamadığının ifade edilmesi gerekir. İşin ilginç ve tuhaf olan yanı, ölümün bir yaralanma neticesinde vuku bulduğu hususu birinci raporda yer almasına ve cinayet ihtimali olan şüpheli bir ölüm olayı olmasına rağmen, güvenlik güçleriyle resmî mercilerin otopsi yapılmasına gerek duymaksızın naşın apar topar defnedilmesine izin vermiş olmalarıdır.

Aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı üzere, defninin ertesi günü, yani 20 Şubat'ta bir heyet tarafından Hayri Bey'in kabri açılıp naşı tekrar muayene edilerek otopsiye tabi tutulur; oysa, ölüm olayı bir yaralama neticesinde vuku bulduğu için normalde otopsinin naşın defninden önce yapılması beklenirdi. Otopsinin birinin şikâyeti veya başvurusu üzerine mi olduğu hususu açık olmasa da konunun intikal ettirildiği vehimli padişahın çok yakınındaki bir insanın bu şekilde şüpheli bir biçimde vefatına kayıtsız kalması beklenemeyeceği için II. Abdülhamid'in otopsi yapılması yönünde emir verdiği tahmin edilebilir. Padişah, muhtemelen siyasi bir yönünün olabileceği düşünce ve endişesiyle bu şüpheli ölüm olayının etraflıca araştırılıp incelenmesini istemiş olmalıdır.

Otopsi (Feth-i Meyyit)

Sultan II. Abdülhamid'in emri üzerine bir yandan polis ve zaptiye kendi araştırma, soruşturma ve incelemelerini yaparken diğer yandan da resmen bulunması gerekli olan kişilerin oluşturduğu geniş bir heyet tarafından otopsi işlemleri başlatılır. Zaptiye Baştabibi Al-

5 *Sabah*, nr. 895, 7 Şubat 1307 (19 Şubat 1892), s. 3.

bay Salim Bey, Albay Komidas Minasyan, Hekim Simon Kostoridi, Cerrah Bekir Efendi, Beyoğlu Tababet Şubesi Üyesi Binbaşı Luici Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Öğretmeni Binbaşı Hamdi Efendi'den oluşan otopsi heyeti, yanlarında Zaptiye Nazırı Nazım Bey, Polis Müfettişi Celestin Bonnin, İstanbul Bidayet Mahkemesi Savcısı Hüseyin Sıdkı Bey ile Rum İspitalyas Müdürü Dr. Olipidis Efendi de olduğu halde 20 Şubat 1892 tarihinde Silivrikapı mezarlığına giderek Hayri Bey'in naşını çıkarıp üzerinde otopsi yapar.⁶

Heyetin düzenlediği ayrıntılı rapora göre orantılı bir bedene sahip olduğu ifade edilen Hayri Bey'in vücudunda göğüs kısmındaki ucu sivri ve kesici bir aletle açılan yara dışında şüpheyi çekecek herhangi bir darbe izine veya işarete rastlanmaz. Göğüs kafesinin sol üst tarafında göğüs kemiğinin gayet yakınında ve doğrultu olarak da yukarıdan aşağıya ve soldan sağa doğru olan yaranın boyu 18 mm idi. Göğüs kafesi açılıp içerdeki uzuvların konumu incelendiğinde, göğüs kafesine giren kesici aletin iç organlarda da aynı şekil ve doğrultuda tahribat yaptığı, göğüs boşluğundaki organların birer birer gözden geçirilmesi neticesinde göğüs zarının kan ve pıhtıyla dolduğu, sol akciğerin bıçakla yine soldan sağa doğru yaralandığı, sağ akciğere yakın bir yeri tahrip eden kesici aletin göğsün 11 cm derinine kadar indiği, açılan yaranın iç kesimdeki kısmının bıçağın giriş yerine göre daha ince ve sivri olduğu ve buna karşılık kalbin bıçağın tahribatından etkilenmediği görülür.

Göğüsle ilgili yapılan söz konusu incelemelerin ardından naşın midesi açılıp bakıldığında içinin kereviz, asma yaprağı ve pirinçle dolu olduğu ve kayınpederi Beyazıt Yangın Kulesi Bekçisi Sadık Ağa, kayınvalidesi Fatma Hanım ve eşi Huriye Hanım'ın iddia ettikleri gibi sarhoş olduğuna delalet edecek içki kokusunun alınmadığı tespiti yapılır. Ölüm sebebi, kesici aletin sol atardamar ile sol kola yakın atardamarın başlangıç kısımlarını kesmesi ve iç organları parçalaması neticesinde oluşan iç kanamanın neden

6 BOA, Y.PRK.ZB, 9/75, lef 4.

olduğu kan kaybı olarak belirlenir; ayrıca, olayın vuku bulmasının hemen akabinde ölümün gerçekleştiği hususu da bilimsel bir tespit olarak raporda yer alır.

Otopsi raporunda Hayri Bey'in intihar mı ettiği yoksa başka birinin veya birilerinin karıştığı bir cinayete mi kurban gittiği sorusuna da cevap aranır. Yaranın oluş biçimini, konumunu ve doğrultusunu göz önünde bulunduran heyet, böyle bir yarayı kişinin sağ eliyle kendi vücuduna açamayacağını açık olduğunu vurgular; ayrıca, yara yeri göğsün gayet yukarı kısmında olduğu için de yaranın söz konusu 11 cm derinliğe ulaşabilmesi için bıçağın kuvvetli bir şekilde saplanması gerekeceğini belirtir; hatta maktul solak olsa dahi sol el ile böyle bir yaranın açılabilmesi tamamen imkânsız olmasa da hayli zor ve kendi saptanmış olsa dahi bıçağı kendisinin yaradan çıkarmasının çok zayıf bir ihtimal olduğu ve bu bilgiler bağlamında bir başkası tarafından saptanmış olma olasılığının bulunduğu hususlarına raporda yer verir. Olayda kullanılan bıçağın özellikleriyle boyutlarının da yer aldığı raporda, 14,5 cm uzunluğunda ve 18 mm genişliğinde olan bıçağın yalnızca bir tarafının keskin ve kabzasının gayet ağır olduğu ve ucu çok sivri olmasa da bu aletle vücutta mevcut yaranın açılabilceği söz konusu edilir.⁷

Soruşturma

Sarayın kamuoyundaki imajına çok önem veren ve saray ve mabeyn çalışanlarının isimlerinin kamuoyunda olumsuz bir olayla anılmalarına asla sıcak bakmayan Sultan II. Abdülhamid, saray ve mabeyn mensuplarının başkalarıyla aralarında çıkan anlaşmazlıkların kamuoyuna yansımaksızın ve isimleri mahkeme kayıtlarına düşmeksizin barış yoluyla ve sessizce halledilmesini ister, bazen borç ve alacak davalarında anlaşmazlığı mahkemeye düşmeksizin

7 BOA, Y.PRK.ZB, 9/75, lef 4.

çözülebilmesi için saray mensuplarının borçlarını bizzat kendi cebinden öderdi.⁸

Bu bilgi önemlidir, çünkü aşağıda vurgulanacağı ve gazetelerde gerek konuyla ilgili çıkan haberlerden ve gerekse de mahkeme tutanaklarının yayımlanması şeklinde çıkan yazılardan da anlaşılacağı üzere, ölüm olayının basın yoluyla kamuoyuna yansımalarıyla birlikte Hayri Bey'in saray ve mabeyn bağlantısına hiçbir şekilde temas edilmez ve memuriyeti gizlenerek “ketebeden”, yani devlet memurlarından Hayri Bey olarak kamuoyuna sunulur; dolayısıyla matbuatın bu şekilde padişahın söz konusu hassasiyetine uygun bir tavır sergilemesi, bu konuyla ilgili olarak önceden ciddi bir biçimde uyarılmış olduğunu gösterir.

İfade edildiği gibi, bu olayı çok önemseyen ve üzerine gidilmesini isteyen II. Abdülhamid, konunun araştırılması emrini bizzat verir; zira, mabeyn mensuplarının mahkeme veya herhangi bir olumsuzlukla birlikte anılmalarına dahi tahammül edemeyen bir padişahın, çok yakınında görev yapan bir mabeyn görevlisinin bu şekilde şüpheli bir biçimde vefatını görmezden gelmesi doğal olarak beklenemezdi. Hayri Bey'in vefatının akabinde otopsinin yapılmayarak naşın hemen defnedilmiş olmasından büyük bir ihtimalle sonradan haberdar olur ve hemen ciddi bir biçimde araştırılıp olayın üzerine gidilmesi emrini verir; zira, şüpheli padişaha göre bu ölüm olayının siyasî bir boyutu ve arkasında belki kendi iktidarını hedef alan siyasî bir tezgâh olabilirdi. Bu olaydan yaklaşık bir yıl önce Viyana'da intihar eden Viyana Sefiri Sadullah Paşa'nın ölümünü soruşturmak amacıyla Avusturya'ya gönderdiği o dönemin önemli polis müfettişlerinden Celestin Bonnin'i⁹ bu şüpheli ölümü, intiharı

8 Ali Akyıldız, “II. Abdülhamid'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Bâbüalî'yle (Hükümet) İlişkileri”, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 182.

9 Bu soruşturma ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Akyıldız, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

veya cinayeti araştırması için görevlendirmiş olması da bu olayı ne derece önemsemiş olduğunu gösterir.

Olayın araştırılması emrini bizzat padişahın verdiğini, polis müfettişleri Celestin Bonnin ile Said Bey'in ortaklaşa düzenledikleri raporlarını doğrudan padişaha sunmalarından ve bu raporların birinde geçen "evvelki akşam arz-ı atebe-i felek-mertebe-i cenab-ı tacdarileri kılındığı vechile dün sabah yine Ceyb-i Hümayun-i mülükâneleri ketebesinden Hayri Efendi'nin suret-i irthali hakkındaki tahkikata devam edilerek *şerefsadır olan emr ü irade-i hikmet ifade-i cenab-ı padişahilerine imtisalen* Daire-i Zaptiye'ye mensup ve hariçten altı tabip ve Dersaadet Bidayet müddei-i umumisi ve zaptiye nazırı kulları birlikte kabristana gidilmiş ve cenaze kemal-i dikkat ve itina ile teşrih edilmiştir", yani raporun önceki akşam padişaha sunulduğu ve vurgulu olarak da belirtildiği gibi, padişahın iradesi üzerine altı hekim, İstanbul Bidayet Mahkemesi savcısı ve zaptiye nazırıyla birlikte mezarlığa gidilerek otopsinin gerçekleştirildiği şeklindeki ibareden anlıyoruz.

21 Şubat tarihli belgede geçen bu ibare esasen çizilen senaryoya da uygundur; zira, bu durumda müfettişler Bonnin ile Said Bey'in padişaha sundukları ilk ortak rapor 19 Şubat'a, yani olayın ertesi günü akşamına tekabül eder, ki bu da ifade edildiği gibi, padişahın olayı öğrenir öğrenmez otopsi emrini verdiğini ve bir gün sonra da söz konusu heyetin otopsiyi gerçekleştirdiğini gösterir. Böylece bir yandan otopsi raporu hazırlanıp şüpheli ölümün teknik ve tıbbî verileri ortaya konulurken diğer yandan da polisin yaptığı soruşturma ciddi bir yaklaşımla sürdürülerek Celestin Bonnin ile Said Bey konuyla ilgili olarak düzenledikleri günlük ortak soruşturma raporlarını padişaha sunulmak üzere saraya göndermeye devam ederler.

Ertesi gün sundukları raporda otopsi sürecinden bahsederek düzenlenen heyet raporunun Zaptiye Nazırı Nazım Bey tarafından saraya gönderileceği ve böylece sürecin ayrıntılarına vakıf olunacağı söz konusu edilerek hekim raporunun mahiyeti, daha sade ifadeler ve ana hatlarıyla özetlenir. Bununla birlikte müfettiş raporunda

bıçağın sol ciğeri parçaladığı vurgulanarak sadece beden üzerinde çalışıldığından ötürü otopsi raporuna yansımayan bir ayrıntıya, bıçağın boyunbağı, kolalı gömleği ve fanilayı deldikten sonra, hekim raporunda açıklandığı üzere, 11 cm derine inebilmesi için gayet kuvvetli bir şekilde vücuda saplanması gerektiğine ve sol el ile göğsün üst kısmına vurulması zor olduğundan ötürü olayın bir başkası tarafından gerçekleştirilmiş olma ihtimaline dikkat çekilir; ayrıca, maktulün vurulur vurulmaz öldüğü hususu da raporda yer alır.

O zamana kadar toplanan verilerle hekimlerin raporunu göz önünde bulundurarak orantısal bir değerlendirme yapan ve olayın %80 cinayet ve %20 intihar olduğu kanaatini taşıyan polis müfettişlerinin o sırada farkına vardıkları diğer bir delil cinayet ihtimalini daha da güçlendirerek intihar olasılığını azaltır. Hayri Bey'in vücudundaki yara yeri ile olay günü giymiş olduğu elbiselerdeki bıçağın girdiği kesik yerlerinin farklı farklı olmasını şüpheli bulan müfettişler, hekimler de hazır oldukları halde Hayri Bey'in vücut ölçülerine yakın bir polis memuruna yaralandığı sırada üzerinde bulunan elbiselerini giydirerek ve yara yeri ile şeklini vücuduna mürekkeple işaret ederek bir tatbikat yaparlar.

Tatbikatın neticesinde boyunbağındaki kesikin göğsün ortasında ve yaradan 4-5 parmak aşağıda, maktulün giydiği Avrupaî gömleğin kesik yerinin boyunbağındaki kesikin 2 parmak yukarısında, yara yerinin ise gömlekteki kesikten 2 parmak daha üstte ve 2 parmak sol tarafta kaldığı görülür. Müfettişler bu durumu, maktulün başka biri tarafından arkadan veya göğsünden tutulup çekilmekle ön taraftan gömlek ve boyunbağının yukarı ve yana doğru kaydığı veya göğsünden gömlek ve boyunbağı tutulup şiddetle itilerek bıçak vurulduğu şeklinde yorumlar ve "binaenaleyh bir katil olduğu ve müteveffa ile çarpışarak sarf-ı kuvvetle vurduğu istidlal edilmiştir" ifadeleriyle de olayı bir cinayet olarak değerlendirirler.

Olayın olduğu gece Hayri Bey'in bazı kimselere yakında borcunu ödeyeceğine ve ertesi gün mabeyinde nöbetçi kalacağına dair verdiği bilgiler, takındığı tavırlar ve yaptığı hareketler intihar niyetinde

olmadığının işaretleri olarak değerlendirilir. Aynı evde yaşadığı kayınpederi, kayınvalidesi ve eşi ise gayet telaşsız ve soğukkanlı bir biçimde Hayri Bey'in intihar ettiği yönündeki kanaatlerini kesin bir üslupla dile getirirler. İki günden beri gece yarılarında kadar sanıkları sorgulayan müfettişler ise katı yürekli insanlar olarak nitelendikleri bu üçlünün yalan söylediği ve yalanlar konusunda ağız birliği ettiği hususunda güçlü bir kanaate sahipti. Sadık Ağa'nın mahalleden komşusu olan ve Seraskerlik İnşaat Dairesinde çalışan Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Galip Efendi ise 4-5 ay önce evdekilerin geceleyin üzerinde gecelik entarisi ve ayakları çıplak olduğu halde Hayri Bey'i sokağa attıklarını ve evde daima gürültü, patırtı, kavga ve rezaletler yaşandığını müfettişlere bildirir. Kadınların eve zampara aldıkları yönündeki iddia ve dedikoduları da inceden inceye araştıran müfettişler, tahkikatın ertesi gün de sürdürüleceğini saraya rapor ederler.¹⁰

Ertesi gün Hayri Bey'in eşi, kayınpederi, kayınvalidesi, komşuları, maktul ile kayınpederinin iş arkadaşlarıyla çevrelerindeki bazı insanları sorgulayan müfettişler ilginç sonuçlara ulaşırlar. Hayri Bey ile kayınpederi ve kayınvalidesinin pek çok uygunsuzluk yaptığı, her gece içip sarhoş olduktan sonra komşularını rahatsız edecek derecede kavga ve gürültü ettiği, sarhoşluğu pek fena ve çekilmez olan Hayri Bey'in avaz avaz bağırarak ve bir daha geri dönmek üzere şartlar ve yeminler ederek evi terk ettiği halde her seferinde yine geri döndüğü ve fakat bu tür davranış ve durumlarını asla iş ortamına yansıtmadığı ifade edilir; bütün bu hususlar aile bireylerine de sorularak onaylatılır. Bir yıl kadar önce, yani yeni evlendiği dönemde hısımlarından pek hoşlanmadığını Ceyb-i Hümayun'daki bazı mesai arkadaşlarına söyleyen Hayri Bey, ayrıca, çalışma arkadaşlarından 5 lira (295 \$) borç almaya ve toplam borcunun ulaştığı 30 lirayı (1.770 \$) da bir şekilde temin etmeye çalışır. Tahkikat raporuna giren borcuyla ilgili bu son bilgi ve rakamın başka bir yerde

10 21 Şubat 1892, BOA, Y.PRK.ZB, 9/75, lef 2.

ve mahkeme safahatında söz konusu edilmediğini ve muhtemelen doğru olmadığını vurgulamak gerekir.

Borç alacağı parayı ne yapacağını soran arkadaşlarına kullanma amacını açıklamayan Hayri Bey'in bu parayla eşini boşayacağı tahmininde bulunan müfettişler, yukarıda söz konusu ettikleri eşinin ve kayınvalidesinin iffetsiz oldukları veya eve adam aldıkları yönündeki iddiaları destekleyecek herhangi bir işarete rastlayamaz; ayrıca, sorguda oldukları için güvenlik güçleri tarafından cinayet gününden beri bir araya getirilmeyen Hayri Bey'in eşi, kayınpederi ve kayınvalidesine bir tuzak kurmak isteyen müfettişler, üçlüyü bir odaya alarak olaya dair aralarında geçmesi muhtemel konuşmaları dinlemek ve bu diyaloglardan bazı ipuçları elde etmek amacıyla bir komiseri önceden odada üzerinde örtü bulunan bir masanın altına saklayıp dışarı çıkarılsa da Sadık Ağa'nın uyanık davranarak odayı araması ve komiseri masanın altında bulması neticesinde bu girişimden de bir sonuç alamazlar; ancak Sadık Ağa'nın konuşmadan önce etrafı kolaçan etme yönündeki davranışı müfettişler tarafından suçluluğunun bir göstergesi olarak değerlendirilir.¹¹

Zaptiye Nazırı Nazım Bey'in otopsinin ertesi günü, yani 21 Şubat 1892 tarihli olarak saraya sunduğu rapor da ilginç ayrıntıları içerir. Bu yazı, olayı inceleyen tahkikat ekibinde Bonnin ve Said Bey'in yanı sıra, İstanbul Polis Meclisi Başkanı Hüsnü Bey ile İstanbul savcısının da bulunduğunu ortaya koyar. Çelişkili ifadeler veren Hayri Bey'in kayınpederiyle kayınvalidesi 19 Şubat'ta ve olayda kullanılan bıçağı kuyuya atarak hadise sanki dışarıda vuku bulmuş ve ondan sonra eve gelip vefat etmiş gibi bir hava yaratmaya çalışan ve bıçak kuyudan çıkarıldıktan sonra bin türlü hileye başvurarak çelişkili davranışlar sergileyen eşi Huriye Hanım da 20 Şubat'ta göz altına alınarak sorgulanmaya başlanır. Ayrı ayrı sorgulanıp birbirleriyle görüştürülmeyen Sadık Ağa, Fatma Hanım ve Huriye Hanım'ın ağız birliği etmişçesine maktulün geceleyin

11 22 Şubat 1892, BOA, Y.PRK.ZB, 9/75, lef 1.

Şüpheli ölümün gerçekleştiği dönemin
Zaptiye Nazırı Hüseyin Nazım Bey.

alaturka saat ile 4'te, yani akşam hava karardıktan 4 saat sonra eve gelerek bıçakla kendini yaralayıp öldüğünü söyledikleri ve Hayri Bey'in intihar düşüncesinde olmadığı ilk tahkikatta ortaya çıktığı raporda söz konusu edilir.

Nazım Bey'in önderliğinde yapılan ilk tahkikatın sonuçları olayın bir intihardan ziyade, bir cinayet olduğu ve otopsinin padişahın isteği üzerine yapıldığı yönündedir. Nazım Bey, daha sonra yukarıda içeriği verilen otopsi raporunda müfettişlerin Hayri Bey'in elbiselerini vücut ölçüleri yakın olan bir polise giydirek yaptıkları tatbikatla ilgili yazdıklarına dayanarak maktulün sağ eliyle böyle bir yarayı açamayacağını ve sol elle böyle bir vuruşu gerçekleştirmenin ise tamamen imkân dışı değilse de zor ve mümkün olsa dahi bıçağı soktuktan sonra kendisinin çıkarmasının hayli düşük bir ihtimal olduğunu belirterek cinayet olasılığını öne çıkarır.